

Publicitātes foto

Vai ar OIK atcelšanu valsts ietaupa?

Latvijas Avīze
7:05, 15. oktobris 2020

**Viktorija Smirnova-Čerkasa, Valts Nerets, Elvis Grinbergs, ZAB
“Sorainen”, “Latvijas Avīze”, AS “Latvijas Mediji”**

<https://www.la.lv/vai-ar-oik-atcelšanu-valsts-ietaupa>

Jautājumi un ierosinājumi par OIK kategorisku atcelšanu Latvijā nav nekas jauns. Varas pārstāvji periodiski aktualizē šos jautājumus, ikreiz radot satraukumu atbalstu saņēmušo enerģijas komersantu vidū.

Tomēr grozījumi Elektroenerģijas tirgus likumā un 17. septembra deputātu balsojums par tā pieņemšanu pirmajā lasījumā jau ir radikāls solis OIK atcelšanai, ko, iespējams, būtu jāuzskata par rītdienas realitāti.

Arī attiecībā uz tās iespējamām sekām.

Nav jau tā, ka kāds no nodokļu maksātājiem, kas maksā OIK katrā elektroenerģijas rēķinā, būtu pret OIK atcelšanu un rēķinu samazināšanu. Tomēr jautājums par OIK likvidēšanu nav tikai par to. Tas arī nav par to, ka kādam varas pārstāvim būtu jābūt drosmīgam un jāpieņem šis lēmums.

Drīzāk būtu jāapzina, kādas ir iespējamās sekas lēmumam pilnībā likvidēt OIK, cik tāds lēmums var izmaksāt valstij.

Un jautājums arī par to, vai tie paši nodokļu maksātāji, kas aktīvi iestājas par OIK atcelšanu, piekristu tam, ka no to samaksātajiem nodokļiem valstij jākompensē šāda lēmuma sekas.

Turklāt nepārprotamus apliecinājumus nodomam iesniegt šādus pieteikumus jau ir snieguši atjaunojamās enerģijas ražotāji. Bet par visu pēc kārtas.

Visupirms aizsargāti ir ārvalstu investori

Lielākā daļa valstu, tostarp Latvija, slēdz ieguldījumu aizsardzības līgumus. Tie ir starptautiski līgumi, ar kuriem valstis nodrošina savu investoru aizsardzību citās valstīs, vienlaikus apņēmoties aizsargāt ārvalstu investorus savā teritorijā.

Lai arī Eiropas Savienības iekšienē notiek pakāpeniska atteikšanās no divpusējiem ieguldījumu aizsardzības līgumiem, šobrīd Latvijai ir saistoši vairāki desmiti divpusējo ieguldījumu aizsardzības līgumu ar valstīm ārpus Eiropas Savienības. Tāpat saistības pret ārvalstu investoriem Latvijai izriet no virknes daudzpusēju vai Eiropas Savienības parakstītu dokumentu par ieguldījumu aizsardzību.

Ar šiem līgumiem Latvija ārvalstu investoriem garantē aizsardzību pret īpašuma prettiesisku atņemšanu, taisnīgu un vienlīdzīgu attieksmi, vislielākās labvēlības režīmu, kā arī piešķir citas garantijas.

Tomēr jāpatur prātā, ka katrs ieguldījumu aizsardzības līgums individuāli nosaka gan ārvalstu investoru aizsardzību, gan izņēmumus.

Ieguldījumu aizsardzības līgumi satur arī strīdu risināšanas mehānismus. Ja tiek aizskartas ārvalsts investora tiesības, tas var vērsties pret valsti starptautiskā šķīrējtiesā un pieprasīt kompensāciju par pārkāpuma rezultātā radītajiem zaudējumiem. Latvija nav izņēmums, un jau vismaz divos gadījumos ārvalstu investori, kuri darbojas enerģētikas nozarē, ir vērsušies pret Latviju šķīrējtiesā.

Tāpat ir vērts pievērst uzmanību citu valstu pieredzei. Piemēram, Spānija 2013. gadā reformēja atbalstu elektroenerģijas ražotājiem, kas ražo elektroenerģiju no atjaunojamiem energoresursiem. Atbalsta sistēma Spānijā tika būtiski mainīta, atbalsta apjomu piesaistot efektivitātei, ierobežojot pieļaujamo peļņu, kā arī dažādi palielinot ražotāju izmaksas.

Tomēr šī reforma rezultējās ar 40 (!) ārvalstu investoru prasībām pret Spāniju.

Lai arī lielākā daļa no investoru prasībām vēl nav izlemtas, Spānija jau ir bijusi spiesta kompensācijās izmaksāt vairākus simtus miljonus eiro.

Līdzīgi arī Itālija no 2014. gada ir veikusi būtiskas izmaiņas savā atbalsta shēmā elektroenerģijas ražotājiem, jo sniedzamo atbalstu apjoms bija krietni lielāks, nekā Itālija sākotnēji bija rēķinājusies. Arī šī reforma rezultējās vairākās ārvalstu investoru prasībās. Turklāt jaunākā prasība pret Itāliju par atbalsta apjoma samazināšanu ir iesniegta šī gada oktobrī.

Ārvalstu investori rūpīgi izpēta ieguldījumu aizsardzības režīmu, pirms pieņem lēmumu ieguldīt konkrētā valstī. Līdz ar to pastāv liela iespēja, ka Latvijā esošie ārvalstu investori ir gatavi izmantot savas tiesības vērsties pret valsti. Vienlaikus strīdi starp esošajiem investoriem un valsti var būt kā brīdinājuma signāls potenciāliem investoriem, tādējādi atturot tos no jaunu ieguldījumu veikšanas.

Arī vietējām investīcijām garantēta aizsardzība

Lai arī vietējie investori netiek aizsargāti saskaņā ar starptautiskajiem līgumiem, tomēr zināmu aizsardzības līmeni nodrošina arī Latvijas normatīvie akti.

Nepārdomāti, sasteigti un bravūrīgi lēmumi saistībā ar OIK atcelšanu var aizskart tiesisko paļāvību, kas ir izveidojusies, investējot līdzekļus pie noteikta tiesiskā regulējuma.

Tas savukārt ir pamats aizskartajām personām vērsties Satversmes tiesā un apstrīdēt grozījumus Elektroenerģijas tirgus likumā vai citos normatīvajos aktos.

Līdz ar to pastāv risks, ka šādi grozījumi tiktu atzīti par neatbilstošiem Satversmei un spēkā neesošiem. Līdz ar to visa OIK sistēma nonāktu tajā pašā izejas punktā, kādā tā bija pirms reformu uzsākšanas.

Tāpat vietējie investori būs tiesīgi pārsūdzēt konkrētus individuālos lēmumus, ar kuriem tiem tiks atņemts atbalsts. Lai arī tas nemainītu pašu regulējumu, tomēr aizskartās personas būtu tiesīgas cīnīties par zaudējumu atlīdzību saskaņā ar Valsts pārvaldes iestāžu nodarīto zaudējumu atlīdzināšanas likumu. Turklāt masveidīgas tiesvedības tik un tā būtu slogs Latvijas valstij.

Populistisko lēmumu dārgā cena

No ziņām publiskajā telpā var rasties priekšstats, ka visskaļākie ir aicinājumi būt stingriem lēmumu pieņemšanā un nekavējoties likvidēt OIK. Tomēr dokumentos viss nav tik bravūrīgi. Tā šībrīža valdības deklarācijas 30. punktā

norādīts – “likvidēsīm obligātā iepirkuma komponenti, ievērojot tiesiskuma principus, nepieļaujot šo maksājumu veikšanu no citiem finanšu avotiem un veicot to valsts budžetam un iedzīvotājiem ekonomiski un finansiāli izdevīgākajā veidā”.

Līdzīgi arī izveidotā parlamentārās izmeklēšanas komisija, kuras galaziņojums publicēts 2020. gada 6. martā, secinājumu daļā ir visai atturīga un cita starpā norāda, ka Ekonomikas ministrijai jāuzdod “[..] nekavējoties izstrādāt tiesību normu, ar kuru atceļ OIK sistēmu, protams, ievērojot, ka likuma atcelšana neietekmēs jau noslēgtos līgumus, kā arī gadījumus, kad atbilstoši tiesiski saņemtai atļaujai jau ir veiktas būtiskas un neatgriezeniskas investīcijas konkrēta energoražošanas objekta izveidē [..]”.

Arī Finanšu ministrija 14.05.2020. vēstulē Saeimai ir norādījusi, ka nav izvērtēti “tiesiskie aspekti un ietekme uz valsts budžetu”. Un šis viss ir, nemaz neuzskaitot daudzās investoru un komersantu vēstules Saeimai.

Tādējādi, lai no OIK atcelšanas valstij nenāktos maksāt vairāk nekā no tās saglabāšanas, Latvija nedrīkst nepārdomāti un “kā ar nazi” nogriezt atbalstu elektroenerģijas ražotājiem, kas ražo elektroenerģiju no atjaunojamiem energoresursiem.

Tā vietā ir jāstrādā pie tā, lai OIK tiktu atcelts saskaņoti ar Latvijas normatīvajiem aktiem, kā arī Latvijai saistošajiem ieguldījumu aizsardzības līgumiem.

Saeimai ir īpaši jāvērtē normatīvo aktu izmaiņu pamatojums un samērīgums. Turklāt ir jāpatur prātā, ka arī atsevišķas mazākas modifikācijas atbalsta sistēmā, kopā ņemtas, var radīt būtiskus zaudējumus investoriem.

Tāpat, ir jāsaprot tas, ka ar OIK atcelšanu saistītie riski nav unikāli tikai šai nozarei. Valstij, veicot būtiskas izmaiņas jebkurā nozarē, ir jācenšas izvairīties

no sistemātiskas investoru tiesību aizskaršanas, jo tas var novest pie prasību lavīnas daudzu miljonu eiro apmērā.

Visbeidzot, Latvijas valstij, veicot jebkādus investoriem negatīvus grozījumus iepriekš tiesiski noteiktās attiecībās (t.i., iepriekšējā valsts apsoliņumā), ir jāņem vērā šādas rīcības sekas attiecībā uz turpmāku ārvalstu investoru piesaistes iespējamību.

Apstākļos, kad valdības pieaicināti konsultanti ir atzinuši, ka OIK tūlītēja atcelšana uz šķietama investoru rēķina radītu valstij tiesvedību risku miljarda eiro apmērā, OIK atcelšana sūtītu spēcīgus signālus investoriem, ka Latvija nav valsts, kas ņem vērā risku izvērtējumus un iepriekš uzņemtās saistības.

Citiem vārdiem – Latvija investoru acīs var kļūt par valsti, kas ir neprognozējama un kurā investīcijas nav drošas. Tā būtu sliktākā iespējamā kombinācija ārvalstu investīciju piesaistei apstākļos, kad ekonomikas atjaunošanai investīcijas ir vitāli nepieciešamas.